

ՀՏԵՄԵՐԵՆ

ՊԻՏԵՆԻ ԳԻՏԵԼԵՆՑ

ՅՈՒՆԻՍ . 1 :

1839.

ԹԻԻ . 6 :

ՍԻՐԵՐԵՐԻ

Արտաբան :

ԻՍԿԱԼԱՅԻ Հասարակ ժողովուրդը կրսէ թէ, սիրամարգէն փետուրն է հրեշտակի փետուր, ձայնը՝ սատանայի ձայն, և փորը՝ գողի փոր : Եւ արդարեւ աս հանգամանքն ընդ իւրաքանչիւրը աղէկ կը ցուցնէ աս զարմանալի թուշունին բնութիւնը : Արամարգը երբոր իր պոչը կրտարածէ, փետրաւոր ստեղծուածներուն մէջը մէկը չի կայ որ անոր գեղեցկութեանը հաւասարի : Եւ սակայն իր ամենագարշէի ձայնը առելի կը նէ մեղի ան հաճութիւնը՝ որ կը գտնանք իր վրան նայելէն : Եւ ասկից էլ իր անյագ որկրամոլութիւնը ու յափշտակող բնաւորութիւնը ղինքը խիստ վնասակարը կընէ ընտանի կենդանիներուն մէջը՝ որ մարդիկ իրենց պաշտպանութեանը տակ առին :

Արամարգը Երեւելեան Հնդկաստանէն ուրիշ երկիրներ բերված է, և գիտենք որ տակաւին Ղազար Եւ Սեյլան կողմներուն մէջը երամովին կը գտնուին վայրենի վիճակի մէջ : Բայնի գեղեցիկ թուշունը, և շուրջ յայտնութեան սեղաններուն վրայ այսչափ մեծ փափկութիւն համարված թուշունը, չէր կրնար երկար ժամանակ իր ազատութիւնը վայելել իր հեռաւոր սահմաններուն մէջը : Կանուխ Սողոմոնին օրերը իր նաւերով արեւելքէն եկած բաններուն հետը կը գտնանք յիշված կապիկներ ու սիրամարգներ : Յոյն պատմագիր մը կրսէ թէ, սիրամարգները մէկ բարբարոս երկիրէ մը Յունաստան բերվեցան, և այնչափ յարգի էին Յոյներուն մէջը, որ մէկ զոյգը արու և էգ իրենց հազար դահեկանէն էլ վերի կաթէր : Կը պատմովի ևս թէ երբոր Ղազար Եւ Սեյլան կատան էր, տեսաւ որ վայրենի վիճակի մէջ կը թուէին անոնք անհամար բազմութեամբ, և անանկ զարնրվեցաւ անոնց գեղեցկութիւնովը՝ որ սատակի պատուհաս և տուգանք դրաւ ան ամէնուն վրայ՝ որ պիտի մեռցունէր կամ նեղէր անոնք : Բայց վրայ զարմանալու չենք. որովհետեւ Յոյները անանկ զարնրվեցան աս թուշունին գեղեցկութիւնովը, որ ամէն մարդ մէկ որոշեալ

Արամարգ . Եւ Սեյլան . Գող . — Տուգանք . ճէրի :

գին մը կը հատուցանէր անկա տեսնալու համար : Եւ Կալեդոնիայէն ու Թասարիցայէն շատերը Երեւելեան աս թուշունը տեսնալով իրենց հետաքրքրութիւնը լեցունելու համար :

Հաւանականաբար Արամարգը պիտի առաջ Երեւելեան կողմերը տարվեցաւ միայն իր գեղեցկութեանը համար . բայց մարդիկ իր ձեռովը զուարճանալէն ետեւ, սկսեցին մոմտալ թէ գուցէ ուրիշ զուարճութիւն մըն ալ կրնայ տալ իրենց . և ասանկ մեծամեծ խնայքներուն մէջը սեղաններուն մեծ զարդարանքը սեպվեցաւ սիրամարգը : Կերեայ թէ պիտի առաջ Հուովմայեցիք սկսեցին անոր միտը ուտել : Չիտենք թէ Հուովմայեցիք ինչ կերպով կեփէին անկա, գուցէ վարպետութիւնով մը կրնային քիչ մը համովցունել ան . միայն աս գիտենք որ անոնք որսերուն մէջը առաջին ըլլալ կը համարէին սիրամարգը :

Ինչեւիցէ իր փափուկ և համով ըլլալուն համբաւը երկան չի տեսց . ինչու որ ետքը թէպէտ սովորութիւն էր մեծամեծներուն սեղանը սիրամարգ հանել, բայց ան չէ թէ ուտելու համար էր, հապաւմիայն տեսնալու համար : Եւ առաջ մորթը վրայէն կը հանէին, ետքը մարմինը համեմներով պատրաստած նորէն թուշունը իր առջի մորթովը կը ծածկէին բոլոր իր փետուրները աղէկ մը տալածված և մէկ կողմը չի վնասած : Բայց կը պիտի պատրաստուած սիրամարգը շատ անգամ տարիներով կը պահվէր առանց ապականելու . և սիրամարգին մարմինին համար կը հաստատովի թէ բոլոր ուրիշ կենդանիներէն էլ վերի կը ղիմանայ փտութեան դէմ :

Արամարգը ցորենով ու գարիով կապրի . բայց որովհետեւ փոփոխամիտ թուշուն մըն է, հազիւ թէ մէկ կերակուր մը կը գտնուի որնոր չի ցանկայ ափ ձգել, կամ ետեւէն չի նայ անոր : Եւ ատ անգամ ազահութեամբ կը փնտրուէ ճճիներ և մատղաշ բոյսեր, թէպէտ և իր բնական կերակուրները էլ վերի մօտ ըլլան իրեն և ղիւրութեամբ կարենայ ձեռք ձգել անոնք : Իր անյագ որկրամոլութիւնը կը շտապունելու համար տուններուն վրայի կը մննորները կը քակէ ճճի մը համար . պարտիզպանին քաշած աշխատանքը

ոչինչ կրնէ, անոր ցանաճ ընտիր սերմերը հանելով, և նոր բացվելու սիրական ծաղիկներուն կոկոնները կըտրորտելով: Ասանկով իր գեղեցկութիւնը չի կրնար վճարք մը ըլլալ իր ըրած վնասներուն. և անշարժ հաւերուն շատերը արժանաւոր են նախամեծար համարվելու ասոր առջեւ:

Որչափ որ անյազ է սիրամարգը իր ախորժակով՝ այնչափ ալ անառակ է իր կիրքերովը: Աբաղաղէն ալ էվելօք ցանկասէր է ինքը. և թէպէտ աբաղաղէն զօրութիւնը չունի, բայց անկից էվելի կըվառի անկարգ բաղձանքներով: Կուգէ որ գոնէ հինգ հատ էգ իր բոլորտիքը գտնուին. ու թէ որ բաւական չի գտնուին իր քովը, մինչև անգամ հաւկիթին վրայ նստած էգին վրայ կըվազէ ու ոտայ կոխան կրնէ անիկա: Աս պատճառաւ էգ սիրամարգը որչափ որ հնար է նէ կըջանայ իր բոյնը արուէն պահել, չէ նէ արուն կրնեղէ զինքը և իր հաւկիթները կը կոտորէ:

Էգ սիրամարգը հաղիւ կըլայ որ հինգ կամ վեց հաւկիթէն էվել դնէ թխսելու ցուրտ կլիմաներուն տակը: Արիստոտէլ տառնելով հաւկիթով կըթխէ կըսէ. և հաւանական է որ իր բնական երկիրը այսչափ շատ հաւկիթով թխէ. քանզի ստոյգ է որ անտառներուն մէջ՝ ուր որ բնականաբար կըթխեն, այնչափ շատ են որոնք հընար չէ համրանքի տակ առնել:

Աս թուշունին մէկ քանի տեսակը կըլայ. ոմանք ճերմակ են, և ոմանք կատարաւոր: Ըն որ Թիբէթի Սիրամարգ կըսվի, թրուշուններուն մէջը ամենէն գեղեցիկն է, և իր փետուրները խիստ պայծառագեղ գոյներ ունին, կարմիր, կապոյտ, դեղին ու կանաչ. և վարպետութեամբ անանկ կարգով մը շարված են, որպէս թէ միայն տեսնողն աչքը պիտի բերկրեցունեն:

Օպրմանով խառն

ԱՐԱՐԵՐԸ սովորաբար երկու կամ չորս անիւ կ'ունենան. բայց ես մէկ երեւելի կառք մը տեսայ՝ որ միայն մէկ անիւ մը ունի: Կառքերուն անիւները սովորաբար

կատարաւոր. խղիւղ

գետնին վրայ կըդառնան, բայց ի շողեկառքին անիւներէն՝ որ երկաթ ճամբու վրայ կ'երթան. բայց աս կառքին անիւը ունի վրայ կըդառնայ: Ալ թէպէտ կըկարծուի որ ուրիշ անիւներուն պէս աս կառքին անիւն ալ մէկ առանցք մը ունի, սակայն աս առանցքը բանի մը վրայ հաստատված չէ: Օպրմանով կառք չի պիտի ըլլայ մի աս կառքը:

Բայց ես աս պատմութեան բոլորը չըսիք զի, ոչ ալ տակաւին անոր կէսը: Աս կառքին մէջի ճամբորդներուն բոլորը անիւն վրայ կըհեծնան. թէ որ հարցունես՝ թէ ինչո՞ւ համար ասանկ կրնեն, կըպատասխանեմ թէ, անոր համար՝ որ ալ ուրիշ բան մը չի կայ վրան հեծնելու. ինչու որ բոլոր կառքը միայն մէկ մեծ անիւ մըն է: Պէտքը չէ որ հարցունես թէ ինտո՞ր անիւն վրայի ճամբորդները չեն ճրգմըվի դարձած առտներ. որովհետեւ առաջ քի թէ ինչ չի վրայ կըդառնայ, և անոր համար մէկը չի կրնար վնասել:

«Սակայն ճամբորդները ի՞նչպէս կըկայնին անոր վրայ, երբոր անիւն վրայի կողմը տակը դառնայ նէ, անանկ որ մարդոցը գլուխը դէպ ի վար ու ոտքերնին դէպ ի վեր գայ, ի՞նտոր չեն իյնար անոր վրայէն: Սէկ կերպով մը անիւն վրայ հաստատված են մի»:

Ասոնք աղէկ հարցմունքներ են, բայց ես չեմ կրնար անոնց սրտասխանը տալ: Սիայն աս կրնամ քեզի ըսել թէ, անոնք՝ որ աս կառքին ինտոր բաղկացած ըլլալուն վրայ աղէկ տեղեակ են, կըսեն թէ, աս անիւն վարի կողմը միայն իր մէջ տեղը կամ կենդրոնն է, ու վերի կողմը իր կենդրոնէն դէպ ի շրջապատը կամ դուրսի կողմն է: Բայց դուն գիտես որ հասարակ անիւն մը դուրսի կողմէն մէկը չի կրնար դէպ ի անոր կենդրոնը իյնալ:

Աս կառքը՝ որ պարտիս միտքը պահել թէ միայն մէկ անիւն կըբաղկանայ, խիստ մեծ է: Իր տրամագիծը 8,000 մընի չափ է, ու իր շրջապատը 24,000 մընէն էվել է: Պուլցէ հրամանքը գիտես թէ մէկ կըլոր բանի մը դուրսի շրջապատը իր մէջ տեղէն անցած գծին իրեք անգամ մեծութենէն քիչ մը էվել է:

Աս կառքին մէջի ճամբորդները խիստ շատ են, որոնք անիւին դուրսի կողմը կը հեծնան, ինչպէս որ ըսի: Մեծամեծ շողեկառքերուն ամէն մէկը հաղիւ թէ 50 ճամբորդ կառնէ իր մէջը, սակայն աս մեծ կառքը 800 միլիոնի չափ ճամբորդ կը տանի իր մէջը: Ոմանք նստած են, ոմանք կայնած, ուրիշները պառկած, և ոմանք խորունկ քունի մէջ. կառքին ամէն կողմը կը գտնուին ասոնք:

Հասարակ կառքի մը անիւը մէկ անգամ մը դառնալուն իր շրջապատը որչափ է նէ, մէջի ճամբորդը միայն այնչափ յառաջ կը տանի. այսինքն թէ որ անիւին դուրսի բոլորտիքը տասներկու ոտք ըլլայ նէ, ճամբորդները միայն տասներկու ոտք յառաջ կերթան մէկ անգամ մը դառնալուն:

Աս ահազին կառքը 24 ժամը միայն մէկ անգամ մը կը դառնայ. բայց իր մեծութեանը համար, ճամբորդները շատ շուտով կերթան, մէկ ժամը հազար մղոնի չափ կամ մէկ ըսպէին մէջը 16 մղոնէն էվել: Ուստի շողեկառքէն շատ արագ է. ու օդապարիկ գունդը անոր քսան մասին մէկին չափ արագութիւն չունի:

Մէկ ուրիշ բան մըն ալ: Ճամբորդները ոչ միայն 24 ժամին մէջը 24,000 մղոն ճամբայ կառնեն, հապա մէկ ուրիշ շարժում մըն ալ ունին: Եթեկա ասանկ շարժում մըն է. որպէս թէ մէկ մարդ մը կառքին մէջը դացած ատենը, ոչ միայն անիւը դառնայ, հապա նաեւ գետինը սաստիկ արագութեամբ յառաջ երթայ դէպ 'ի կառքին դացած կողմը:

Աս կառքին ճամբորդները մէկ մեծ անիւը մը դուրսի կողմը նստած, մէկ ժամին մէջը 1,000 մղոնի չափ ու 24 ժամին մէջը 24,000 մղոնի չափ ճամբորդութիւն ընելէն ետեւ, ճամբորդները՝ կառքը՝ գետինը և բոլորը մէկէն անհնարին արագութիւնով մէկ վայրկեանին մէջը 18 մղոնի չափ կամ մէկ ըսպէին մէջը 1,080 մղոնի չափ կը պըտըտին դէպ 'ի ան կողմը ուր որ անիւը կը դառնայ: Ուստի թէ որ աս երկու շարժումը մէկ յոռի գնելու ըլլանք, մէկ ըսպէին մէջը 2,000 մղոնէն էվել ճամբայ կառնեն:

Ինչ զարմանալի բան է երբոր մտածենք թէ մէկ կառք մը որ միայն մէկ անիւէ մը

բաղկացած է, ու մէկ բանի մը վրայ հաստատված չէ, հապա ոչնչի վրայ կը դառնայ, 800,000,000 ճամբորդ տանի, ու մէկ ըսպէին մէջը 2,000 մղոնէն էվել ճամբայ տանէ:

Ինչ զօրութիւն է որ աս կառքը յառաջ կը տանի, և ո՞վ է կը կարծես ասոր կառավարը:

Թէ որ տակաւին չի հասկըցար աս կառքին ինչ ըլլալը, ըսեմ հրամանքիդ որ աս մեր բնական Նրկիրն է:

Սորէր եւ իրենց աշխիւները:

ՊԵՐՈՒՆԵՆ մէկը երբոր իր բարեկամէն հարցըվեցաւ թէ ինչ պիտի ընէ իրեն աղջիկները, պատասխան տրուաւ թէ, «Միտքս դրեր եմ անոնք իրենց մօրը քովը աշակերտութեան դնել, որպէս զի ժամանակը աղէկ գործածելու կերպը սորվին, ու անոր պէս կնիկներ, մայրեր, տան կառավարողներ, և ընկերութեան մէջ օգտակար անդամներ ըլլալու յարմար ըլլան»: Եւ իհարկէ խելանի առաջադրութիւն մըն էր որ ան հայրը ըրեր էր, ինչպէս նաեւ մեծ պատիւ իրեն կնոջը: Նիշտ ասոր պէս, բայց շատ ցաւալի էր ան պատասխանը՝ որ մէկ ունայնապէս՝ անմիտ՝ և անպիտան կընկան մը ապերշտանիկ էրիկը տրուաւ՝ ըսելով թէ, «Գժուարին բան է զօրուցիլ, բայց թէ որ իմ աղջիկներուս աղէկ ըլլալը կուզեմ նէ, պէտք է որ իրենց մօրը օրինակէն հեռու պահվին անոնք»:

Սորէրը ըրէրէն վրայ:

Զարմանալի բան մըն է որ մարդուս ըզնդին մէջը՝ Վ անգէլան բնաբանին վերջածութեանը նաշելով, 100 մասին 80 ը ջուր է, $4 \frac{50}{100}$ ձերմակ ճարպ կամ եղ, $\frac{70}{100}$ կարմիր եղ, $\frac{50}{100}$ փոսփօրոն ճարպին հետը խառնըված, $13 \frac{27}{100}$ ծծումբ և ուրիշ գոյացութիւններ:

Եւս մարդուս խորհելու գործարանը ասանկ յիշեմ երբ բաղկացած է: Արոնակի ոսկորին մէջի ծուծը և ջիգլին ալ ասոր պէս բաղկացած են: Արմին ըզնդին մէջի կղած ջուրը ևս 100 մասին 80 մասն է:

Յարդու-թիւն եւ յախորդու-թիւն:

Յարդու-թիւնը հնուդանդութեան անիւններուն ձեւի թող սեպի, ու ձախորդու-թիւնը ալ զօմքի առագաստաներուն հով համարվի:

ՄԵԾ ՆԵՅԻԷ :

ԻՍԼԱՄԵՏԻ կամ սաունապատ երկիրը՝
Թէ բնականաբար և Թէ բարոյապէս մը
տածելով , մէկ կողմի մըն է՝ որ մարդուս
հետաքրքրութիւնը կարթնցունէ , և մի
անգամայն զարմանքի մէջ կըթողու անի
կա : Եւ երկիրը Թէպէտ մշտնջենաւոր
ցրտութեան սահմաններուն մէջը տեղա-
ւորված է , բայց իր մակերեսոյթը խիստ ա-
ղէկ կըցուցնէ ան հրոյն ահաւոր գործո-
ղութիւնները , որ մշտնջենաւորապէս մեր
ոտքերուն ներքեւ երկրի սրտին մէջը կը
վառի : Եւ Թէպէտ բեւեռային ծովին մէ-
ջը հեռաւոր ու մինաւոր կեցած է , սակայն
իրեն բնակիչները հին ժամանակէ ՚ի վեր
քաղաքավարեալ ըլլալուն պատուական
պտուղները կըցուցնեն : Վրիստոնէու-
թեան երջանիկ գորութիւնը ուրիշ տեղմը
աս տեղէն էվելի գեղեցիկ չի կրնար յայտ-
նըվել : Ուրիշ երկիրներուն բնակիչները ,
ուր որ բնութեան գործքերը խիստ երեւելի
կերպով կըտեսնուին , ընդհանրապէս խո-
հական ու ծանրաբարոյ են , և Եւտուած-
պաշտութեան սկզբունքները ընդունելու
նախապատրաստ : Ուրեմն որչափ ևս առա-
ւել ճշմարիտ պիտի ըլլայ աս Իսլանտիայի
ժողովրդոցը վրայ , որոնց ոտքերը ուրիշ
բանի վրայ չեն կոխեր՝ բայց մարած Լալա-
յին , և որոնք ամէն օր բորբոքած հրա-
բուխներուն վրայ կընային , ու երկինքը
խաւարած կըտեսնան ան շոգեղէն ամպերո-
վը և եփած ջուրերովը՝ որ երկրիս որովայ-
նէն դէպ ՚ի վեր օդին մէջը կըցածկեն :

Իսլանտիայի տաք ջրհորները կամ աղ-
բուրները բնութեան խիստ երեւելի ու գե-
ղեցիկ գործքերուն կարգին մէջն են : Օւ-
նազան ճամբորդներ աղէկ ստորագրեցին
ասոնք . որոնց գրուածքներուն օգնութիւն

6 * ւ

նովը յառաջ կըմատչինք հիմայ ընդհա-
նուր ծանօթութիւն մը տալ անոնց վրայ :

Եւ աղբուրներուն գլխաւորները Լալան
տիայի Հարաւային Բրեմտեան կողմը կիյ-
նան , երսունըվեց միոն հեռու Հեքլա բս-
ված հրաբուխ լեռնէն , ու տասներկու մը
դոն հեռու Շալհօթ գեղէն : Եւնոցմէ ե-
լած շոգին՝ դուրս բղխած ատենը , տասնը-
վեց միոն հեռուէն տեսնուված է : Եւտ մե-
ծի մասին աս աղբուրները մէկ դաշտի մը
մէջէ կըբղխին , որ մէկ կարգ մը ցածկուկ
միագօտի լեռներու ստորոտին մօտն են :
Հատերն ալ լեռներուն կողմերէն կըբղ-
խին , և ոմանք ալ անոնց գլուխներուն մօ-
տէն : Եւնոցմէ հարիւր հատէն աւելին եր-
կու միոնի չափ շրջապատին մէջը պարու-
նակված են :

Եւ աղբուրներէն իրեք կամ չորս հատը
հուշակաւոր են , ու կըսվին Նէյսէր , որ ի-
րենց լեզուովը աղբուր ըսել է . ասոնցմէ
երկու երեւելիները Մեծ Նէյսէր և Նոր
Նէյսէր կանուանին :

Մեծ Նէյսէրին քովը երթըցվի նէ իր
հանդարտ կեցած ատենը , մէկ մեծ տաշ-
տաձև շրջապատ մը կըցուցնէ՝ որուն մէջ
տեղէն Թանձր ամպանման շոգի մը կըլլայ .
ու ան տաշտին մէկ մասը տաք ջուրով լե-
ցուն է՝ ասպակիի նման ջինջ ու պայծառ՝
որ ծանր ծանր եռալով կըշարժի : Եւ
տաշտին մէջ տեղը կըլր խողովակ մը կայ
ձագաւի ձևով , ութսուն ոտքի չափ խո-
րունկութիւնով , և վարի ծարր ութը կամ
տասը ոտք տրամագիծով . բայց վերի ծայ-
րին մօտ հետզհետէ կըլանայ բերանը ու
կըբացվի տաշտին մէջը , որուն շրջապատը
հարիւր յիսուն ոտքի չափ է . և երբ տաշ-
տը լենայ՝ իր պարունակած ջուրին խո-
րունկութիւնը չորս ոտքի չափ է : Եւբոր
աւելի կառատանայ՝ տաք ջուրը տաշտէն
դուրս մարգագետինին վրայ կըթափի , ու
անանկ գորութիւն մը ունի՝ որ անտեղի մա-
մուռները և ուրիշ բուսական բաները կը
քարացունէ :

Չորին դուրս ցածկելուն ժամանակը
խիստ անկանոն է . բայց կիմացվի գետնին
տակէն Թնդանօթի ձայներու պէս բարձր

Ձագաւ . հոնու : — Մարգագետին . չինի :

Եւ:

ԲՆՈՒԹԱՆ մէջն ամենագորաւոր բաներուն մէկն է շողին, և երեւելի ծառայութիւն կրկատարէ գրեթէ ամէն ան գործողութիւններուն մէջ, որոնք մեծ զօրութեան կամ ուժի կարօտ են. զորօրինակ, ջաղացքներ կը դարձունէ, նաւեր և կառքեր կը բալէցունէ, և ծանր բաները բարձրը տեղով անք հասնելու կօղնէ:

Շողին զօրութիւնը և անոր հաշարաւոր օգտակար բաներու գործածութիւնն կերպը գուցէ խօսքով կատարեալ չի բացատրել վիր. բայց կարգացողը քիչ մը բան կրնայ հասկնալ անոր վրայով, երբոր իրեն զբուլցիլ թէ, շողին քանի մը պատճառներով օդի կը նմանի, որ քանի տաքնայ նէ այնչափ է վել տեղ կը բանէ, ու այնչափ ուժով կը տարածի ամէն կողմը իրեն սլաշունակված ամանին մէջը:

Թէ որ շիշէի մը բերան աղէկ մը գոյեա՛ն անանկ որ մէջն օդը դուրս փախչելու տեղ չի դոնայ, ու ետքը շիշէն այնչափ մօտ դընես կրակին որ տաքնայ, շիշէին մէջն օդը անանկ կը տարածի կամ կուռնայ, որ կամ բերնի խուփը կը նետէ, և կամ շիշէն կը ճաթեցունէ: Թէ որ հին փամփուշտ մը կամ տիկ մը միայն անոր կէսը օդով լեցուն կըսէին բռնես, շուտով պիտի տեսնաս որ կուռնայ կը լինայ օդով: Բնկէ ետե թէ որ մէջն օդը էլելի տաքնայ նէ փամփուշտը կը ճաթեցունէ: Բանկ ալ երկաթէ ամանի մը մէջ քիչ մը ջուր դրիլ և ամանը ալ դէկ մը գոցվի՝ ուրկից հետք չըլայ շողին դուրս ելլալ, երբոր սաստիկ կրակի վրայ դնես ու աղէկ մը տաքցունես, շողին այնչափ պիտի տարածի ամանին մէջը՝ մինչև որ ճաթեցունէ անիկա, թէ և շատ զօրաւոր ըլլայ ամանը:

Քանի որ պաղի շողին՝ այնչափ իր զօրութիւնը կը կորսնցունէ, ու երբոր մասնաւոր սաստիճան ցրտութեան մը հասնի՝ նորէն ջուր կը դառնայ. և իր առջի բռնած տեղը գրեթէ բոլորովին դատարկ կը թողու: Երբոր շողին պաղի և ջուրի դառնայ, խառնած կըսվի:

Շողին մեքենան մէկ պղինձէ խալկին մը կուռնայ ջուրով լեցված, որուն վրայ եր-

կաթէ մեծ խողովակ մը անցուցած է հանդերձ մէկ խուփով մը՝ որ խողովակին մէջը վեր ու վար կը շարժի, և անանկ աղէկ յարմարած է անոր մէջը որ թող չի տար շողին դուրս փախչել: Բայ խուփին վրայ մէկ գաւաղան մը անցուցած է՝ որուն մէկտլ ծաւրը վերը գերանի մը յարմարած է, և ան գերանը մէջ տեղէն ուրիշ բանի մը վրայ դրված է, ու իր մէկտլ ծաւրէն ուրիշ գաւաղան մը վար կիջնայ՝ որուն ծաւրը անիւին թիւին յարմարած է:

Երբոր ջուրը կեփի, շողին երկաթ խողովակին մէջն խուփը վեր կը շարժէ, և անանկ վերի գերանին ծաւրը վեր կը վերցունէ և մէկտլը վար իջնալով անիւին կէսը կը դարձունէ: Զիմայ խուփին տակի՝ ծակէն պաշ ջուր կը թափվի խողովակին մէջը, որ շողին կը խառնուի, ու թող կուտայ որ գերանին միւս ծայրը նորէն վար իջնայ. և անտեսնը անիւին կէսն ալ կը դառնայ: Բայց որովհետեւ ջուրը շարունակ կեփի խալկինին մէջ, շուտով էլելի շողի կուտայ խողովակին մէջը, և անանկ վերի գերանը միշտ վեր ու վար շարժելով որչափ ատեն որ հարկաւոր է անիւը կը դարձունէ: Աւտի աս անիւին միջնորդութիւնովը շատ մեծ զօրձեր կը կատարվեն որ հիմայ, զոր օրինակ շողենաւեր և շողեկաւքեր կը բալենկոր, և ուրիշ շատ հարկաւոր բաներ դիւլութեամբ կը լինկոր:

ՄԵՃՆ ՊԵՐՈՒՆ

ՈՒՄԱՅ ինքնակալը ՄեՃն Պետրոս Գրանայի մէջ ճամբորդութիւն ըրած ատենը գեղի մը մէջէ որ կանյնէր, մէկ պարտէզ մը տեսաւ, որուն մէջը շնորհքով մարդ մը քահանայի կերպարանքով բլրիչ չը ձեռքը անդադար կաշխատէր ու դետինք կը փորէր:

Կայսրը ինքիւրենը շատ հաճելով աս բանիս, կաւքէն իջաւ, ու մարդուն ու ըլլալը հարցուց իրեն: «Տէր իմ, պատասխանեց մարդը՝ ես աս դէղին քահանան եմ»: «Եւ քեզ պարտիզպանի տեղ դրի. ինչո՞ւ համար աս կերպ աշխատութեան մէջ ես դուն?» հարցուց թագաւորը: «Իմ եկամուտս խիստ չափաւոր բան մը ըլլալով, չեմ ուզեր որ

ժողովուրդիս վրայ ծանրութիւն մը ըլլամ, հապա եվելօք կուզեմ որ ես անոնց օղնելու կարող ըլլամ: Ընդհանրապէս եվելօք կրպա տունէն՝ երբոր կրտեսնան՝ որ ես ինքիւրէնս իմ պակասութիւններս լեցունելու համար՝ աս պարտեղը կըգործեմ, ու աս նըւաստ գործողութեան մէջը իմ ունեցած ժամանակիս այնչափը միայն կըծախեմ՝ որչափ որ քահանայական պաշտօնս թող կուտայ ինծի”:

«Մէկ առաքինի մարդ մըն ես դուն՝ ըսաւ կայսրը . և ես քեզ եվելօք կըպատուեմ աս կերպը խորհելուդ և գործելուդ համար: Ըսէ ինծի՝ ի՞նչ է քու անունդ”: Ըս ըսելով գրիչը հանեց ու ան արժանապատիւ քահանային անունը գրեց . և իր էվ ըլլալը անոր հասկըցունելէն՝ և անոր շատ քաղաքավարութիւն ցուցնելէն ետեւ, մնաս բարով ըսաւ ու իր կառքը դարձաւ:

Երբոր դարձաւ Սոսկով գնաց, աս տեսարանը միտքէն չի հանեց, հապա ջանաց որ իր տէրութեանը մէջի կարգաւորներն ալ ան առաքինի օրինակին հետեւցունէ:

Երբոր մէկը աս ինքնակալին առջևը մէկ ուրիշը կըբամբասէր, առջի բերանը սղէկ մը մտիկ կնէր, ու վերջը անոր խօսքը կըտրելով կըսէր. «Ըստ մարդը՝ որուն վրայ կըխօսիսկոր, արդեօք իր վարքին մէջը աղէկ կողմ մըն ալ չունի՞ մի. ըսէ նայիմ ի՞նչ աղէկ բաներ տեսեր ես իր վրան”: Սարդ կըկարծէ թէ աս ինքնակալը աղէկ սորվեր էր ան պատուիրանքը, թէ՛ «Ս’ Բաբելոն» լի-
ձեւան»:

Աւելի լինէին աստեղագէտը:

Ստիկինին տարիքը կըկարծովի թէ քառսունէն քիչ մը եվելէ, ու ինքը Սկովտիա ծնած է: Երբոր տասնըհինգ տարու էր, մէկ օր մը լսեց որ իր եղբայրը դարաստունը առած դասը կըսերտերկոր, որ էր երկրաչափութեան մէջէն մէկ խնդիրը մը ապացուցութիւնը: Իր ունկնդրութիւնը եվելլաւ, և անանկ ուսման ախորժակ մը ծնաւ իր ներսիդին՝ որ մէկ նոր բան մըն էր իրեն: Սկստի ժամանակ չանցունելով երկրաչափութեան օրինակ մը ձեռք անցուց, և մեծ բերկրութիւն գտաւ ան կարգալէն:

Ըտենէ մը ետեւ Փլէյֆէյը ըսված դասատուին՝ որ շատ գիտուն աստեղագաշէն էր՝ հարցուց թէ, արդեօք մէկ օրիորդի մը վընաս ունի՞ լատիներէն սորվելը: Վարժապետը հարցուց լատիներէն սորվելուդ լուն պատճառը: Պատասխան տըւաւ օրիորդը թէ, «Ընոր համար որ լատինի աստեղագաշութեան վրայ գրած գիրքը կըցանկամ կարդալ:

Վարժապետը սիրտ տըւաւ անոր որ ան անսովոր՝ և իր կարծածին պէս ան մեծ համարձակութեան գործը սկըսէ. ան ալ սկըսեց ու գըլուխ հանեց անիկա: լատիներէնէն ի զատ հիմակական բոլոր ուսումնական լեզուներն ալ սորվելցաւ, և անտարակոյս աս դարիս մէջը գտնըված խիստ երեւելի աստեղագաշներուն մէկն է:

Սոսկայն աս գիտութեանը մէջ ունեցած զարմանալի յաջողակութենէն ի զատ, Սըմըրվիլէ տիկինը՝ նաեւ աղէկ տեսական ու գործնական երաժիշտ ալ է, առաջին աս տիճանի պատկերահան, գիտուն քիմիքագործ, և կատարեալ տեղեակ հանքաքանութեան և տնկաբանութեան:

Նաեւ աս սքանչելի կինը ընկերական և տնտեսական առաքինութեանց ալ օրինակ է, ազգու կերպով մը կատարելով իր բարեկամներուն և իր ընտանեացը վրայ ունեցած ամէն պարտաւորութիւնները: Իր ընկերութիւնը մեծ բերկրութիւն կուտայ հետը կենակցողին, իր քաղաքավարութիւնը ամէնը պարտաւոր կըձգէ իրեն, և իր սիրտը յայտնի կերեւայ թէ մէկ բնակարան մըն է ամենակերպ սիրալիւ զգացումներու և թրիստոնեական շնորհքներու:

Ընթերցանութիւն:

Ընթերցանութիւն Սորոստանեայց թագաւորը լսելով որ իր զինուորներուն երկուքը իրեն վրանին ետեւը կայներ զենքը կըբամբասէին, վրանին վարագուրը բանալով՝ անոնց ըսաւ, «Պարոններ քիչ մը հեռուն գացէք՝ որ թագաւորը խօսքեր նիդ չի լսէ”:

* Newton's Principia . լատինի Վ Երաժու-
նիկութիւն: Ըսիկա աստեղագաշութեան վրայ
խորիմաստ գիրք մըն է, որնոր Սեպուհ Խա-
հակ լատին երեւելի աստեղագաշը լատիներէն գը-
րեց:

Բնաբանական գիտությունների պարապելոն
 Չայ խորհրդածություններ :

ՉԱյ գիտեր թե ինչ խորհելու է ան մարդոցը վրայ , որոնք անհոգութեամբ կըլսեն կամ կըկարդան անհամար զարմանայի կենդանիներուն վրայով , որ օտար երկիրներու մէջ կը բնակին :

Գլխաւորաբար մէկէն 'ի մէկ տեսած նուս պէս մեզ գրգռողը՝ գոյնն է . որմէն ամենաբարի և ամենամեծ Ստեղծողը քանի մը կենդանիներու այնչափ բազմատեսակ զանազանութեամբ պարզւեց , որուն մարդկային արհեստը հասնելու բաւական չէ : Ինչհամար պէս հազիւ թէ մէկ բան մը կըրնայ հաւատարիլ թռչուններուն ունեցած գեղեցկութեանը . մանաւանդ սիրամարդին չեղութեանը :

Հնդկաստանը կը պարծենայ քանի մը տեսակ ձուկերով , որոնց թեփերուն գեղեցկանքիւր գոյները գրեթէ թռչնոց փետուրներուն հետ կը հաւասարի գեղեցկութեամբ : Սղոցաձուկին փայլուն ճերմակ գոյնը զուտ արծաթին խիստ փայլեցուցած պայծառութեանէն գերազանց է . ու Չինաց ոսկեձուկը պայծառափայլ ոսկիի պէս կը ճառագայթէ :

Բնութեան շեղիւնակը մինչև անգամ ծովին յատակի ճախներուն և որդերուն շատերը անանկ կատարեալ կերպով մը պայծառացուց , որ խիստ լուսափայլ մետաղին գոյնը՝ անոնց քովը խաւարած կերևայ : Հնդկաստանցոց ոսկետափանին գըլուխը անանկ պալարակապ զարդարւած է , որ անդամանդեայ զարդ մը հազած կը կարծրվի . և Վիրդիտէ Վքուլիաթա որդը արեգակին ճառագայթները ծովին յատակէն ցոլացունելով , սիրամարդին գոհարազարդ պոչը տարածած ատենը ցուցըցած չեղափայլ գոյները կը ցուցնէ :

Օսնազան կենդանիներուն տարբեր մեծութիւնը քիչ զարմանքի մէջ մեզ չի ձգեր , մանաւանդ երբոր մեծամարմին բալենան գրեթէ անտեսանելի երեւիլն հետ բաղդատենք նէ : Բռնաջինը՝ որ իր յաղթանդամ մարմնովը մեծամեծ նաւերը

կը շարժէ , ան պզտրտիկ միջատին՝ որ կովի (Նիսի) , որս կըլայ , և կը պարտաւորի ծովային թռչուններէն օգնութիւն խնդրել , որոնք իր կռնակը նստելով աս որդէն կազատեն զինքը :

Որչափ զարմանք կը պատճառէ նէ մեղի փիղին և ունդեղջուրին անհնարին ուժը , այնչափ բերկրութիւն կուտայ Կուինէայի վատուժ եղջերուն , որ իր ամէն մասունքներովը մեր սահմաններուն մէջ գտնուած եղջերունին կընմանի , բայց հազիւ թէ կատուի մը չափ մեծութիւն ունի : Սակայն բնութիւնը առատապէս վարձահատոյց եղաւ աս կենդանիին , անոր հասակին փոքրկութեանը փոխարէն արագաշարժ ոտքեր տալով իրեն :

Երաբայի մեծ ջայլամը՝ որուն թեւերը բաւական չեն իր անձուռնի մարմինը գետնէն վերցունելու , պակաս չի զարմացուներ մեզ՝ քան Հնդկաստանի թռչնաճանճերը , որ հազիւ թէ բղբղի մը մեծութիւն ունին , ու մեղուի և ճանճի պէս ծաղիկներուն մեղրը ծծելով կապրին , և ան միջատներուն պէս որս կըլան հասարակ մամուկներու : Բայց ասիկա այնչափ մեծ բան մը չէ . հասարակ մամուկներուն և Պրազիլիայի խոշոր մամուկներուն մէջ այնչափ տարբերութիւն կայ , որչափ որ թռչնաճանճին ու ջայլամին մէջ : Պրազիլիայի աս մեծ մամուկը շատ անգամ խիստ մեծ թռչուններու վրայ կը յարձակի , ծառերուն վրայէն իր ոտայնովը անոնց կռնակին վրայ իջնալով . և երբոր թռչունները պարապ տեղը թռչել ազատիլ կը փնտրեն , մամուկը անանկ կը խածնէ անոնք՝ որ շատ անգամ մեռած գետինը կիյնան :

Քանի մը կենդանիներուն զարմանալի ձևերը չեն կրնար մեր նկատումը չարթնցունել : Իրաւունք ունինք սքանչանալու Վմերիգայի չղջիկան քիթին վրայ ունեցած անկիւնաւոր յաւելումին վրայ , ինչպէս նաև Հնդկաստանի ծառաքայլ թռչունին վերի ծիծաղին կարծութեանը ու նրբութեանը վրայ . որովհետև աս վերջինս ձևը անանկ անսովոր է թռչնոց մէջ , ինչպէս որ ձուկերուն մէջ Վմերիգայի

ձկնորս գորտին ձևը՝ որ ոտք ունի, բայց չի կրնար քայլել. երբոր ուրիշ տեսակ ձուկ մը իր բնական գետը չորցած ատենը ցամաքին վրայ ճամբորդութիւն կրնայ ընել, մինչև որ առատ ջրով գետ մը գրտնայ:

Վահանաձուկը, լեզուաձուկը, և շատ ուրիշ ձուկեր, որ ատենք միայն կենդանեաց մէջը իրենց աչքերը գլուխներնուն միայն մէկ կողմին վրայ ունին, հասարակ ձուկեր ըլլալով գուցէ այնչափ չեն զարմացուներ մեզ, որչափ Վերալինիայի եղջերաւոր գորտը՝ որ իր գլխուն վրայ երկու եղջուր ունի, ու իր աչքերը անոնց ծարերուն վրայ են. իր խոժու նայվածքը կըստկացունէ ամէն անոնք՝ որ իրեն կը նային: Բայց աս գորտը չի կրնար իր աչքերը միեւնոյն ատենը զանազան կողմեր դարձունել գեանաւիւծին պէս, որնոր կերևայ թէ չորս կողմի հեռաւոր առարկաները մէկէն տեսնալու և ամենուն հաւասարապէս նայելու կարողութիւն ունի: Վասն զի աս կենդանին օդով չապրիր ինչպէս որ շատերը այլ ընդ այլոյ պատմեցին, հապա ճանճերով, որոնց կըհետեւի իր սրատես և փայլուն աչքերովը՝ մինչև որ այնչափ մօտ կուգայ անոնց, որ իր երկան լեզուն դուրս ցրցելով մէկէն կըբռնէ ու կըկրկէ անոնք: Բայնկ նաև ան չնչին մը ջնաւիւծը որ ակաւ չունի, ու Ստեղծողը միայն մը ջունով ապրելու համար ստեղծեց ան, օձի պէս ոլորելով իր լեզուն՝ մըրջուններուն ծակին մօտը կըդընէ՝ մինչև որ ան փոքրիկ կենդանիները որս մը կարծելով հոն ժողվովին, ու հապա ողջ ողջ կըկրկէ անոնք:

Ան որ անասուններուն կեանք տրւաւ, ամէնմէկուն ալ զանազան յատկութիւններ շնորհեց իրենց կեանքը պահելու համար: Ինչու որ եթէ բոլոր թռչունները միեւնոյն կերպով թռչելու ըլլային նէ, բոլոր ձուկերը հաւասար արագութեամբ լողալու ըլլային նէ, և բոլոր չորքոտանիները հաւասարապէս վազէին նէ, տկար կենդանիներուն վերջը շատոնց եկեր էր հիմայ:

Ան խնամութիւնը՝ որ բոլոր գալիք զիպուածներուն վրայ կըմտմտայ, ողնեւոր կը ողնի նման փուշէ պահապաններով ա-

մէն կողմէն պաշտպանեց: Կրիային ամուր աման մը տրվաւ, որուն մէջը զինքը ծալելով՝ Թշնամիներուն զօրութեանը վրայ կըծիծաղէ: Իւր Բանաստայի կանխաձուկը զրահաւոր վերարկուցով մը հագնեցուց:

Երբ Բանակարող Բրհատագէտը թռչալիս սկուռն զօրութիւն մը տրւաւ անի իր մորթը իր մարմինին երկու կողմը տարածելու, որ արագութեամբ մէկ ոտէն մէկային վրայ կըթռչէ, ու իր Թշնամիէն կըփախչէ: Բայնկ ալ Թռչալիս ձուկին կուրծքին վրայ երկան թեւեր դրաւ, որ ջուրին մէջը իր Թշնամիներէն հալածված ատենը, իր կենացը պահպանութիւնը օղին մէջը փնտրուելու կարող ըլլայ: Եւ մանապէս մեծ կաղամար ձուկին պոչին վրայ յաւելուած մը շինեց, որուն միջնորդութիւնով ինքը ջուրէն ջուրէն կըհալածուի: Թշնամիին աչքին անյայտ կըլլայ:

Ուրիշ կենդանիներ ալ կան որ իրենց սարսափելի աղաղակովը կեանքերնին կը պահպանեն. զոր օրինակ ան մանուկը կապիկը, որուն սոսկալի հեծկըլտուքը լսելը՝ անտանելի բան է. և ծոյլ կենդանին՝ որուն սուր ձայնը բոլոր վայրենի գաղանները հալածական կընէ:

Բարիքը՝ (Փոսոմ չորքոտանիին տոպրակ մը տրւաւ իր մորթին մէջը փորին վրայ՝ իրեն ձագերուն համար, ուր որ կը ժողվէ կըպահպանէ անոնք վտանգի մը ատեն:

Թմրաձուկը՝ որ կենդանեաց մէջ խիստ տկարը և հետեւապէս ուրիշներուն յարձակմանը միշտ ենթակայ է, իր Բարիքէն էլէքտրական զօրութիւն մը ընդունեց՝ որ մէն ստեղծութեանը զուրկ են. և ան զօրութիւնովը իրեն դաշողը անանկ սաստիկ կըթօթվէ, որ իր Թշնամիներուն մէկը չի կրնար սանիլ անիկա:

Բրգարե բնութեան Տէրջը քանի մը կենդանիներուն տրւած զէնքը՝ սոսկալի զէնքեր են: Բէպէտ ինքը օձերը ոտքէ ձեռքէ ու թեւերէ զրկեց, ու անոնք գետնին երեսը սողալու դրաւ, ուր ամենատե-

րաստ ըլլալու պարտաւորէ : Իմենեին բան մը մի ուզէր իրմէն խստութիւնով, և անանկ՝ շատ բան պիտի ստանաս : Եւ որ քեզի համար ըրած պզտի բանը միշտ մեծ ցուցուր, և ասանկով պիտի յորդորվի մեծ բաներ ալ ընելու : Երբիկ մարդիկ ալ կնիկ մարդոց պէս փառասէր են : Բնաւ մի վերաւորեր աս փառասիրութիւնը . մի վերաւորեր անիկա՝ մինչև անգամ չնչին դիպուածի մը ատեն :

Մէկ կնիկ մը հնար է որ իր երկընէն խելացի ըլլայ, բայց ամենեւին ցուցնելու չէ թէ ինքը իր խելացի ըլլալը գիտէ : Երբոր երկիդ մէկ ծուռ խորհուրդ մը տայ, ամենեւին իրէն մի իմացունէր անանկ ընելը, հապա կամաց կամաց շտապիկն առաջնորդէ անիկա անուշութիւնով ու հեղութիւնով : Երբոր միտքը համոզի, անանկ ցուցուր թէ ինքն էր որ գտաւ շտապը ու չէ թէ դուն :

Երբոր երկիդ բարկացած է, իր հետը անուշութիւնով վարվէ : Թէ որ քեզ կրնախատէ, դուն ալ ան մի նախատեր, ու անոր մի հրամայել ինքըզինքը վար դնել, հապա գնա քու սենեակդ մտիւր, և քու գանգատներդ աղօթքով Եստուծոյ առջևը յայտնէ քու երկանդ համար : Երդարներուն աղօթքը շատ օգուտ կրնայ ընել : Յով . Ե . 16 :

Հատ զգուշութեամբ ընտրէ քուկին բաբեկամներդ : Միայն քանի մը հատ ունեցիր, ու շուտ մը անոնց խրատներուն մի հետեւիր, մանաւանդ երբոր անոնք վերը տրված խրատներուն հակառակ ըլլան նէ :

Մաքրութիւն գործածէ առանց շուայլութեան, և ինքըզինքդ զըւարձացուր առանց չափազանց ծախքեր ընելու : Պետոս կրսէ, «Իրենց (այսինքն կնիկներուն) զարդարանքը չըլլայ դրսովանց մաղերու հուսկածքներով, ու ոսկիէ մանված մաղկապներով կամ զարդարված հագուստներով : Հապա սրտին մէջ ջիծածուկ մարդը՝ մաքրութիւնով հնազանդ ու հանդարտ հոգիին (զարդը թող ըլլայ), որ Եստուծոյ առջևը շատ աղնիւ է» : Թ . Պ . Ե . 3, 4 : Կուգէ բնէ թէ շուայլութեամբ չափազանց զարդարանքի ետեւէ մի ըլլար : Բայց թէ որ կուգէս երբեմն քու հանդերձիդ գոյները քիչ մը փոխէ . ասիկա երկանդ գաղափարները կրփոխէ, ու քեզ իրեն հաճելի կը ցուցնէ : Եսանկ բաները պզտի բաներ կերեան, բայց անոնք մեր կարծիքէն էվելի

հակաւոր են : Ս երջապէս «Կնիկներ երկններնուդ հնազանդ եղիք . Երկններ ձեր կընիկները սիրեցէք, ինչպէս որ Վրիստոս ալ եկեղեցին սիրեց ու ինքըզինքը անոր համար տրւաւ : Ե . 22—25 : «Իրարու հնազանդ եղիք Վսի վախովը» : Ե . 21 :

Սիրտիս :

Սիւլ օր մը երբոր Եղիբիադէս կը պարծենար իր հարստութեանը և ունեցած երկիրներուն մեծութեանը վրայ, որոնք ընդհանրապէս կը փառացունեն երիտասարդներուն սիրտը մեծութեան վիճակի մէջ, Սոկրատէս աշխարհացոյց մը տարաւ անոր առջին ու խնդրեց որ անոր մէջը Եստուծոյ ցուցնէ իրեն : Հաղիւ թէ թուղթին մէջը կը տեսնուի ան երկիրը, բայց ինչ և իցէ մեծ աշխատութեամբ գտաւ անիկա : Բայց երբոր Սոկրատէս նորէն խնդրեց որ անոր մէջը իր տէրութեանը սահմանը գտնայ ու ցուցնէ իրեն, Եղիբիադէս բտաւ թէ, «Ես իկա պզտիկ ըլլալուն ասանկ պզտի աշխարհացոյցի մը վրայ չի գտնուիր» : Պատասխան տրւաւ փիլիսոփան բտելով . «Ես, յէ ուրեմն թէ ինչպէս կը փառանակոր անզգալի կէտի մը չափ ունեցած երկրիդ վրայ» :

Խառնացոյց :

Եւ, շուայլ օր զիտակը անհամար աշխարհներ կը ցուցնէ մեր աչքին՝ որոնք իրենց հեռաւորութեանը պատճառաւ չեն տեսնուիր, ասանկ ալ խոշորացոյցը անհամար բաներու ծանօթ կրնէ մեզ, որոնք թէ և որչափ մօտ ըլլան իրենց խիստ փոքրիկութեանը համար լոկ աչքով չեն տեսնուիր :

Ես աս տեսակը քանի մը գործիքներ անանկ զօրութիւն մը ունին խոշորացունելու, որ մէկ կաթիլ մը ջուրին մէջը հազարաւոր կենդանիներ կը տեսնուին անոնց մով . և սակայն աս կենդանիները որչափ որ անդգալի են, բոլորին ալ մեծ և պզտիկ անդամները իրենց կատարեալ ձևը ունին : Երարածոյ մէջի սքանչելի բաները որչափ անհատնում են : Երդարեւ երկինքը կամ երկիրը, արեգակը կամ մէկ առաջի մը հատը, իր վրայի անհամար բնակիչներով չափազանց հիանալի բան է :

Երկրաշարժի ժամանակ ի Խապոն:

ՓՈՐԹՈՒՆԵԱՒ մայրաքաղաքը ի խապոն ինչ 1755 ին երկրաշարժութենէ կործանեցաւ, որուն մէջը 70,000 հոգիի չափ կորսրվեցան: Ինչ աղետալի դիպումա՞ծ. ինչ պէս դողով ու սարսափով պիտի պաշարի ամենէն հիւլ անհոգ մարդը, թէ որ իր բնակած քաղաքը աս կերպովս կորալի:

Երկրաշարժութեան ատենը Սկովտիայի երկու գեղեցիկ լիճերուն ջուրերը խիստ զարմանալի կերպով մը տակնուվրայ եղան: Եւ լիճերը էին Եօսո Եօսոն և Եօսո Վէս. որոնց վերջերս ծովին մակընթացութեանը պէս մէկ ժամի մը չափ բաձրացաւ ու ալիքներ հանեց: Այլ քան լիճերը մեծ ալիք մը երսուն ոտք բարձրութեամբ լիճին շիւսիսային կողմին վրայ պատուեցաւ, ու անկէ ետեւ լիճին տակնուվրայ ըլլալը մէկէն դադրեցաւ:

Ենթադրելի մէջ Պրիստոն տաք աղբուրը ևս նոյն ատենը տարօրինակ կերպի մը դարձաւ. ջուրը յանկարծակի արունի պէս կարմրեցաւ, ու անանկ թանձրեցաւ ու խառնուեցաւ, որ ժողովուրդը չէր կրնար խմել: Սոտ տեղումները մէկ ուրիշ ջրհոր մը կայ, որուն ջուրը միշտ պայծառ ու մաքուր էր, մէլանի պէս սևեցաւ, ու անանկ տանըհինգ օրէն աւելի գործածութեան չեկաւ: Եվն գետին ջուրը իր բնական ընթացքէն ետ դարձաւ, ու ասոնց պէս զանազան նշանաւոր դիպումներ տեսնուեցան բոլոր Ենթադրելի մէջ: Մէկը չէր կրնար աս բաներուն պատճառը իմանալ, մինչև որ ի խապոնիայի մէջ եղած երկրաշարժութիւնը լսեցին ու իրենց դարմանքը վերջացաւ:

Եւ ահարկու երկրաշարժութիւնին պատմութեանը հետ բան մըն ալ կայ որ աս տեղըս յիշատակվելու արժանի է: Երկ-

րաշարժութեան լուրը Ենտոն հասածին պէս, աղբային մեծ ժողովը կամ հաւաքումն զը անմիջապէս 500,000 թալէր հաւաքեց ի խապոնիայի մնացած խղճալներուն հարկաւորութեանը համար. և ան ստակովը ցորեն, ալուր, բրինձ և ուրիշ բաներ հոն խրկեց: Եւ խրկելով բաներուն օգնութիւնովը հաղարաւոր մարդիկ սովմահ հորսը վերէն աղատեցան:

Գլխաւ:

Դիտակը մէկ գործիք մը նէ որ կը դործածվի նայելու ան բաներուն՝ որոնք լոկ աչքով յայտնի չեն տեսնուիր, կամ շատ հեռուն ըլլալով աներեւոյթ են մեզի: Դիտակը կը շինվի մէկ խողովակէ մը և մէկ քանի ապակիներէ, որոնք անանկ ձեւայուցած և զրկած են որ հեռաւոր աւարկաները մեծ կըցուցնեն:

Այլ քան կամ ութը մաս երկան դիտակ մը հեռուն կեցող պալի աղեկը կատարեալ մարդու մը չափ կըցուցնեն, և մէկ թուփ մը ծառի մը բարձրութիւն կը հասնէ. բայց տակաւին ասանկ մէկ գործիքի մը ունեցած զօրութիւնը մէկ ուրիշ քանիներուն զօրութեանը հետ բաղդատելով ոչինչ կըսեալի, որոնք հաղարապատիկ մեծ են: Դիտակ սուրը հինգ տարիի չափ առաջ շէրշէլին շինած դիտակը քառսուն ոտքի մօտ երկայնութիւն, ու չորս ոտք և տասը մաս ուր բամաղի ծնի, և վեց հաղար անգամն է վեր մեծ կըցուցնեն աւարկաները, քան որ չափ լոկ աչքով անոնք կերևան մեզի:

Դիտակները մէկ նոր աշխարհ մը բացին մեր աչքին առջև, մանաւանդ թէ կրնանք ըսել որ անոնք անհամար աշխարհներու հետ ծանօթ ըրին մեզ. որոնք մեր անօդնական աչքերը ամենեւին չի պիտի կողանային դոնէ ընդ ազօտ տեսնալ: Կամ նեղէն ճանապարհը՝ որ մեր լոկ աչքին միայն ստուերամած ճերմակութիւն մը կը ըլլայ, անհամար աստղերէ կը բաղկանայ, որոնց ամեն մէկը մէկ մէկ արեգակ է. և անոնք դիտակը մեզի երևան հանեց:

Դիտակները անանկ գործիքներ կըսեալ վն՝ որ բարձրագոյն խորհուրդներով կընխողովակ. պատմութիւն:

դարձակեն հոգին Մատուածային մեծվա-
յել լուծեանը և զօրութեանը վրայ, որուն
գործքերը իր անհուն անխմանալի բնու-
թեանը հետ համեմատութիւն մը չունին:

Առնող-ի սարկել-ը Դոս Եր :

ՏՈՅ մտքին մէջը շատ աղէկ կըտա-
ւորի բանը իրենց պարտկութեանը ա-
տենը: Հաւատքին զաղափարը՝ կրօն պա-
րոն մը, ես տպաւորեցի իմ աղջկանս
մտքին մէջը՝ երբոր ինքը շատ պզտիկ էր:
Սէկ օր մը ինքնիւրէն նստեր կըխաղաղկոր
ուլունքներով, որ կերևար թէ շատ կը-
զըւարձացունէին ինքը: «Սիրելիս՝ ըսի,
ինչ աղբոր ուլունքներ ունիս»:

Այո՛ հայր:

Աղէկ. հիմայ ատոնց ամէնը կրակը ձգէ՛
ըսի իրեն:

Աս խօսքին վրայ ինքը ծանր կերպով մը
երեսս նայեցաւ, որպէս թէ պատճառ կու-
ղէր սաանկ անարժան հրամանի մը: Բսի ի-
րեն, «Սիրելիս՝ ինչպէս կուզես նէ անանկ
ըրէ, բայց գիտես որ ես բնաւ բան մը չեմ
զրուցեր քեզի ընէլ, թէ որ չի խորհիմ թէ
ան բանը աղէկ է քեզի»: Ինքը ալ հիւստի
ծանրութեամբ երեսս նայեցաւ. վերջը
հաւաքելով սկըսեց ժողովել ուլունքները,
ու բոլորը մէկէն կրակը նետեց:

«Այլիս ըսի, թող հոն մնան անոնք.
ուրիշ ատեն պիտի լսես ատոնց վրայով.
հիմայ բան մը մի՛ զրուցեր»:

Բանի մը օրէն ետեւ մէկ սնտուկ մը ծա-
խու առի լեցուն խոշոր ուլունքներով և
ուրիշ խաղալիքներով: Երբոր տուն եկայ՝
ու սնտուկը բացի և առջեւ դրի, ուրա-
խութենէն աչքէն արցունք դալ սկըսեց:
«Դսոնք քուկդ են՝ զանաւս, ըսի իրեն. ա-
նոր համար որ հաւտացիր ինձի՝ երբոր քե-
զի ըսի թէ աղէկ է քեզի որ ան բանի մը ու-
լունքները կրակը նետես: Եհա քու հաւ-
տալը քեզի բերաւ հիմայ այսչափ բաները.
բայց իմ սիրելիս, քանի որ կապրիս՝ միտքդ
բեր թէ ինչ է Հաւտալը: Ես աս բանը ը-
րի՛ որ քեզի սորվեցունեմ Հաւտալին ինչ
ըլլալը: Դուն քու ուլունքներդ նետեցիր՝
երբոր ես հրաման ըրի քեզի, անոր համար
որ հաւտացիր ինձի թէ միշտ ես քեզի ա-

ղէկ խրատ կուտամ: Աւտի ան նոյն հա-
ւտալը ունեցիր Մատուծոյ վրայ. հաւտա-
ան ամէն խօսքերուն որ ինքը կըսէ Սուրբ
Գիրքին մէջ: Թէ հասկընամ ու թէ չի
հասկընամ հաւտան, ու գիտցիր՝ որ Մատու-
ծոյ ըսածները միշտ քու աղէկութեանդ
համար են»:

Երեգակին և Լուսնի խաւարումներուն վրայ:

ԼՐԿԱՆԻՐԻՆ բոլոր երևոյթներուն մէջը
չի կայ մէկը որ արեգակին և Լուսնի խա-
ւարումներուն չափ մարդուս միտքը հոգնե-
ցունէ: Եւ աստեղաբաշխութեան տեղեակ
չէրոյններուն ուրիշ բան մը հիւստի դարմանա-
լի չէրևար՝ որչափ որ խաւարումներուն
ճիշտ ժամանակը՝ որ առաջուց կընայ գու-
շակիլ: Եւ ջի ատենները երբոր տակաւին
աստեղաբաշխական գիտութիւնը չէր ծաղ-
կեր, աս խաւարումները կըկարծուէր թէ
բնութեան հաստատուն օրէնքներուն զար-
հուրելի սխալմունքներն էին, որ ընդհանուր
մեծ թշուառութիւններ, և Մատուծային
տհաճութեանը ուրիշ նշանները կըցուցնէ-
ին:

Բայց սակայն փիլիսոփայութիւնը աս
կարծիքները ոչինչը հանելով, հիմայ յայտ-
նի կըցուցնէ մեզի թէ խաւարումը ուրիշ
բան չէ, հապա երկինքին մէջի ուրիշ բնա-
կան երևոյթներուն մէկն է, թէ և անոնց
ամէնէն ալ երեւելին ըլլայ:

Արեգակին խաւարումը անատենը կըպա-
տահի, երբոր լուսինին դիմահար մարմինը
ճիշտ երկրիս և արեգակին մէջ տեղէն անց-
նելով անոր լոյսը կըխափանէ: Ասիկա միայն
լուսնի ծննդեանը վայրկեանին կըլլայ, կամ
երբոր լուսինը զուգընթացութեան մէջ գըտ-
նըվնէ, ինչու որ միայն անատենն է որ մեր
երկրին ու արեգակին մէջ տեղէն կանցնի
ան: Լուսինին խաւարումը ան ատենը կը-
հանգըզի, երբոր երկրին դիմահար մարմինը
լուսինին ու արեգակին մէջ տեղն է:

Որովհետեւ արեգակնային զրուծեան մէջի
բոլոր մոլորակները թէ գլխաւորները և թէ
անոնց արբանեակները իրենց լոյսը արեգա-
կէն կառնեն, պարտին ուրեմն շուք մը ձգել
երկինքին ան կողմը որ արեգակին դէմը կըն-
այ: Եւ շուքը յայտնի է թէ ուրիշ բան
չէ, հապա լոյսին խափանվելը ան պարապ

միջոցին մեջ՝ որ դիմահար մարմինն մեջ ինյալովը արեգակէն ծածկըված է . և աս շուքը միշտ արեգակին ու մոլորակին մեծութեանը հետ կը համեմատուի :

Թէ որ արեգակը և մոլորակը մի և նոյն մեծութիւն ունենային , ան մոլորակէն ճշգրտված շուքին ձեւը զլանաձեւ պիտի ըլլար , և իր տրամագիծը արեգակին կամ մոլորակին տրամագիծին չափ պիտի ըլլար : Թէ որ մոլորակը արեգակէն մեծ ըլլար , շուքը հետզհետէ պիտի լաննար ու մեծնար . բայց որովհետեւ արեգակը մոլորակներուն ամենէն ալ շատ մեծ է , անոնց ձգած շուքը մէկ կէտի մը վրայ կը վերջանայ ձաղառի ձեւով : Հոսքին երկայնութիւնն ալ մոլորակին մեծութեանը և արեգակէն ունեցած հեռաւորութեանը հետ կը համեմատուի :

Երբոր արեգակը խիստ հեռու կամ հեռակէս է երկրիս , ու լուսինը պիտի մօտ կամ երկրամերձ է , լուսինին շուքը բաւական երկայնութիւն ունի երկրիս հասնելու և 19,000 մղոն ալ անդին անցնելու : Արբոր արեգակը երկրամերձ է ու լուսինը հեռակէտ , իր շուքը երկրիս երեսին հասնելու 20,000 մղոն մնայած կը վերջանայ : Ուստի երբոր արեգակը և լուսինը իրենց միջին հեռաւորութեանը մեջ գտնուին նէ . լուսինին ձաղառաձեւ շուքը երկրիս երեսին հասնելէն քիչ մը առաջ կը վերջանայ :

Լուսինն կերպովը երբոր լուսինին կենդրոնը ուղիղ գծիւ արեգակին ու երկրիս կենդրոններուն մէջ տեղը գալով զուգընթացութիւն պատահի նէ , լուսինին շուքը ուղիղ գէպի երկրիս կենդրոնին վրայ կը ինյայ , և 175 մղոն տրամագիծով կը լոր միջոց մը կը ծածկէ : Ես մութ միջոցին մէջ ինկած բոլոր տեղերուն արեգակը բոլորովին խաւարած կը ելայ :

Եկեալ երկու կերպերուն մէկովը երբոր լուսինին կենդրոնը առջի ըսածնուս պէս ուղիղ գծիւ արեգակին ու երկրիս կենդրոններուն մէջ տեղը գայ նէ , անատեն լուսինը երկրէս չափէն էվելի հեռու ըլլալուն համար արեգակին բոլոր սկաւառակը ծածկելու բաւական չի կրնար ըլլար , հապա իր մութ մարմինին բոլորութեան մանեկաձեւ նուազ չոյս մը կը տեսնուի :

Թէպէտ արեգակին լրման խաւարումը 175 մղոնէն էվելի չի տարածիր երկրիս որ և իցէ մասին վրայ , սակայն գրեթէ 5,000 մղոնի չափ տեղ արեգակին մէկ մասը ջան կամ քիչ խաւարած կը տեսնուի :

Արեգակին մանեկաձեւ խաւարումը որ կը տեսնուի , խիստ շատը 12 րոպէ և 4 վայրկեան կրնայ տեւել : Աւ բոլորովին խաւարումը աշխարհիս որ և իցէ մասին վրայ , խիստ շատը 7 րոպէ և 58 վայրկեան կրնայ տեւել : Բայց լուսինը մէկ ժամ և իրեք քառորդ բոլորովին խաւարած կրնայ մնալ :

Արեգակին խաւարումը միշտ իրեն Արեւմտեան կողմէն կը սկսի և Արեւելեան կողմէն վրայ կը վերջանայ : Բայց լուսինին ամեն խաւարումները իր արեւելեան կողմէն կը սկսի ու արեւմտեան կողմէն վրայ կը վերջանայ :

Տարին երկու անգամէն պակաս և եօթը անգամէն էվել խաւարում չըլլար : Թէ որ միայն երկու խաւարում պատահի նէ երկուքն ալ արեգական խաւարում է : Թէ որ եօթը խաւարում պատահի նէ՝ հինգը արեգակին է , և երկուքը լուսինին . ան ժամանակը լուսինը երկու անգամիւ բոլորովին կը խաւարի : Արբեմն վեց անգամ խաւարում կը պատահի . բայց սովորականը չորս է , երկուքը արեգակի խաւարում և երկուքը լուսինի :

Չինաստանի մէջ խաւարումներուն զոն նութիւնը և գուշակութիւնը կառավարութեանը մէկ գործը եղած է՝ որ տգէտներուն սիրտը վախի մէջ պահեն , և անոնք խաբեն որ իրենց մեծերուն գաղտնի իմաստութեանը վրայ անապաշտական համարում մը ունենան : Մէքսիկոնի մէջ խաւարում եղած ատենը քնակիչները ծով կը պահեն և իրենք զիրենք կը չար չըլեն , կարծելով թէ մեծ հողին՝ որնոր իրենք կը պաշտեն , խորունկ նեղութեան մը մէջ է : Բարբադոսի վայրենի մարդոց հիւսիսային մէկ քանի ցեղերը կը կարծեն թէ լուսինը կուրի մէջ վերաւորված է . և ուրիշները կը տեն թէ , մէկ մեծ ձուկ մը անիկա կը լելու վրայ է :

Աս անապաշտական կարծիքներէն պատեհութիւն գտնալով երբոր Քրիստոս Նիմա յիգայի կղզին վրայ նաւարեկութեան հան

դեպքս ատենը ինքըզինքը և իր հետինները մէկ խիտ վտանգաւոր վիճակէ մը կըրըցաւ ազատել : Պաշարի պակասութենէն մեծ նեղութեան մէջ իյնալով և կողքին բնակիչները չուզելով անոր օգնութիւն մը ընել՝ երբոր կերեւար թէ բոլոր յոյսը կտրուեցաւ : Վոյմպոս մտքը բերաւ խաւարումներուն վրայով անոնց ունեցած սնապաշտութիւնը : Աւտի կողքին բնակիչները մէյտեղ ժողովելով իրենց բրած տմարդութիւնը երեսնին զարկաւ , ու ցուցուց թէ ինչպէս իրենց պաշտած մեծ հոգին բարկացուցին . և ըսաւ թէ , շուտով մեծ ժանտախտ մը պիտի գայ իրենց վրայ , և անոր նշանը ան նոյն գիշերը պիտի տեսնան որ լուսինը բարկութեամբ իր երեսը պիտի ծածկէ , և ահարկու կերպով մութ և սպառնալիքի երես մը պիտի ցուցնէ իրենց : Վոյմպոս աս վարպետութիւնովը իր բաղձացած վախճանին հասաւ . ինչու որ ան նոյն գիշերը խաւարումը սկսածին պէս՝ բարբաբոսները ահով ու դողով պաշարած ամէն տեսակ պաշարները հետեւին աններով վազեցին եկան , և ինքըզինքնին Վոյմպոսին ոտքը ձգելով ներում խնդրեցին իրմէն : Վոյմպոսի վարպետութիւնը զովութեան արժանաւոր է , բայց բրած խաբէութիւնը պարսաւելի է :

() Գրական Գիտ. Գր. :

Տափակ աչքով ասեղն մը դիմացկուն դերձան անցուր , ու ասեղնի գլուխը դգուշութեամբ մատնին տակէն անցուր որ սխմերէ մատը , և դերձանը քանի մը մատ դէպ 'ի ձեռքին քաշէ : Ետքը դերձանին երկան ծարը ամուր մը մատին փաթթեց՝ կարգաւ մինչև ըզուսգը : Եւ ընկէդ ետե դերձանին կարծ ծարը բռնէ , ու սկսէ մատին վրայէն քակել անիկա : Վանի որ դերձանը քակեն , մատին հետզհետէ կրակոսի շարժիլ դէպ 'ի մատին ծարը : Եւ անսխալելի կերպով առանց դժուարութեան հնար է հանել մատին որչափ ամուր որ ըլլայ , և որչափ շատ մատն ալ ուռեցած ըլլայ :

Եւսոյն Վրիստոսի հետք չէ Երեմիայի Երեմա :

Մէկ մանր մը կրնայ երկինքը երթալ առանց առողջութեան , առանց յաջողութեան , առանց պատիւի , առանց գիտութեան , և առանց բարեկամի . բայց անիկա բնաւ չի կրնար երկինքը երթալ առանց Վրիստոսի :

Վրիստոսի հետք հետք : Եւսոյն Եւսոյն Եւսոյն :

Սիրելի կարգապահ , ամուր բռնէ աս խօսքը "Վրիստոս մեզի համար մեռաւ" : Յուցուր անիկա իրրե պատասխան մը խղճմտանքին բոլոր դատաւարութիւններուն , ցուցուր անիկա մահին իրրե քու ապահովութիւնդ իր խայթոցէն . ու դատաստանի ատենին մէջ պիտի բռնէ անիկա իրրե քու իրաւունքդ՝ յաւիտենական կեանքը վայելլու համար :

Աստուծոյ Գրքի Գրքի Գրքի :

Սիրտերնիս արարածներուն վրայ դնելով ամուր իր անտուկը դնել կըզուր , ու անդամանդը տանը տակի շտեմարանը ձգել է :

Եւսոյն մէկ անգամից ցաւ , և գլխու ցաւ , և սրտի ցաւ , մեզի կիմացունեն թէ մեր երկրաւոր բնակարանը հիննալու վրայ է , և աղէկ կրննք թէ որ առանց ուշանալու Երկնաւոր բնակարան մը փնտրենք՝ անանկ հեռու վտանգէ , որ ոչ նեղութեան մըրիկները և ոչ հիւանդութեան ու մահին ծանր անձրևները կարող պիտի ըլնան անոր դէմ դնելու :

ՆՈՐԱՆՈՒՐ

Յունիսի 26էն ըստ 1 առինացուց մինչև փետրվարի 2ը մէկ շաբաթին մէջ 1 ընտանի նաւահանգիստէն դուրս ելած ոսկին ու արծաթը այսչափ էր : 118,000 ունկի չի գործըված արծաթ . 131,227 ունկի արծաթ ստակ , 4,080 ունկի չի գործըված ոսկի , և 8,475 ունկի ոսկի ստակ :

1 իւրիսու անուն շոգենալը մծտերս 1 իւրիսուէն Եւր Եւր տանելու համար այնչափ նամակ , նորարոց թուղթ , կապոց և ծրար առաւ , որ մինչև հիմայ մէկ նաւ մը այնչափ նամակ թուղթ և ծրար տարած չէր : 10,500ի չափ նամակ տարաւ , և նոյնչափ պզտի թղթէ կապոցներ մէջ նամակ դրված , և 8,000ի չափ մեծ ծրարներ : Եւսոյն մէկ թղթէ պզտի կապոցներուն համար 4 Եւրիկ և 6 փէննի առին , որ 20 զուռուշէն էվել կրնէ : Սոս ծրարներուն վարձքը էր՝ 8ը Եւրիկէն մինչև 20 Եւրիկ , որ 40 զուռուշէն մինչև 100 զուռուշէն կրկորէ : 1,000 Եւրիկէն էվել ալ ուրիշ բեռ տարաւ , ու 50 ծամբորդ՝ որոնց ամէն մէկը հատուցին 40 Եւրէ Սթեուլին , որ 4,000 զուռուշէն էվել կրնէ :

1838ը տարվան մէջը Վանթոնէն Եւրպիա դացած թէյը էր՝ 8,761,200 լիպրէ , որ ըսել է՝ 3,154,032 օխայ :

() Եւսոյնի դուրս ելած վաճառքը 1838 ին՝ 38,000,000 ունիկին անցաւ , և ներս մտած վաճառքը 22,000,000 ունիկի մտ հասաւ : Եւսոյն տարին 800 նաւէն էվել օտար տեղերէ իր նաւահանգիստը մտան :